

KARABA, Miroslav: *Božie pôsobenie vo svete : Reflexia koncepcií J. Polkinghorna, A. Peacocka a I. Barboura.*

Trnava : Dobrá kniha, 2014. 112 s.

ISBN 978-80-7141-883-2

Problém vzájomného vzťahu vedy a náboženstva, týchto dvoch grandióznych pohľadov na svet, ostáva aj v 21. storočí kľúčovým problémom euroatlantickej civilizácie. Miroslav Karaba sa v interdisciplinárnom dialógu angažuje už viac ako jedno desaťročie a okrem viacerých jeho doteraz publikovaných príspevkov¹ o tom svedčí i jeho ostatná monografia. V recenzovanej publikácii sa Karaba zaoberá problematikou Božieho pôsobenia vo svete, resp. jeho možnosťami v kontexte poznatkov súčasných prírodných vied. Ako je zrejmé už z podtitulu monografie (*Refexia koncepcií J. Polkinghorna, A. Peacocka a I. Barboura*), vychádza z koncepcií týchto troch autorov, ktorých možno pôvodom lokalizovať do prírodovednej komunity anglosaskej proveniencie. Sú to koncepcie, ktoré vychádzajú zo súčasného obrazu materiálneho sveta, tak ako nám ho prináša moderná prírodoveda, a zároveň reflektujú prvky teistickej viery, ktorá sa najlepším spôsobom odzrkadľuje v troch náboženských tradíciách (judaizmus, kresťanstvo, islam). Vo všetkých koncepciách týchto autorov je však stále prítomná kresťanská perspektíva, ale bez toho, že by tvrdili, že je to jediné prípustné hľadisko, z ktorého možno vidieť všetko, čo je možné poznať z Božieho tajomstva (s. 19).

Prvá kapitola monografie analyzuje Polkinghornov model Božieho pôsobenia.² John Polkinghorne zasvätil značnú časť svojho života matematickej fyzike, kvantovej mechanike a fyzike elementárnych častíc, neskôr študoval anglikánsku teológiu. Jeho reflexie sú orientované smerom od vedy k náboženstvu, teológii a poznateľnosti Boha, pohybujú sa teda v rámci diskurzu filozofickej teológie. V kontexte problému Božieho pôsobenia je jeho cieľom preukázať plauzibilitu Božej činnosti vo svete z vedeckej perspektívy. Polkinghornovým východiskom je kriticko-realistické stanovisko a jeho koncepcia vedy zodpovedá popperovskej epistemológii. V prvej kapitole Karaba postupne analyzuje Polkinghornov pohľad na fyzikálnu realitu, v rámci ktorého sa zameriava najmä

1 Napríklad KARABA, M.: Vzájomný vzťah vedy a viery v dokumentoch Druhého vatikánskeho koncilu. In: *Studia theologica*, roč. 7, 2005, č. 1, s. 69–77; KARABA, M.: Realizmus vo vede a v náboženstve – možnosti vzájomnej konvergencie. In: *RaN*, roč. 10, 2007, č. 2, s. 48–54; KARABA, M.: Realistic Interpretations of Scientific Knowledge in Theistic Contexts. In: *Humanity, the World and God*. Lund : Lund University, 2007, s. 167–173; KARABA, M.: Základné aspekty používania modelov v prírodných vedách a v teológii. In: *RaN*, roč. 11, 2008, č. 2, s. 31–40.

2 Ako východisko pre túto kapitolu autor použil štúdiu KARABA, M.: Polkinghornov model Božej činnosti vo svete. In: *Studia Bobolanum*, 2011, č. 1, s. 101–117.

na kodanskú interpretáciu kvantovej teórie a teóriu chaosu. Obe tieto oblasti sa javia ako potenciálne vhodné na vysvetlenie mechanizmov Božieho pôsobenia vo svete. V rámci tejto kapitoly autor analyzuje aj Polkinghornovo úsilie o rozpracovanie konceptu aktívnej informácie v kontexte metafyziky otvoreného vesmíru, teda idey, ktorá je výsledkom spolupráce dvoch kvantových fyzikov – Davida Bohma a Basila Hileyho, ktorí prišli s novou ontologickou interpretáciou kvantovej teórie.³ Polkinghorne interpretuje koncept aktívnej informácie v kontexte činnosti Boha vo svete ako „Božie pôsobenie prostredníctvom čistého informačného vstupu“ (s. 41). Pokladá teda aktívnu informáciu za istý druh neenergetického vstupu, aj keď nikde presne nevysvetľuje mechanizmus tohto pôsobenia. V závere tejto kapitoly autor uvádza problematické miesta Polkinghornovej koncepcie (napr. napätie medzi kritickým realizmom a jeho ideou izomorfizmu, kauzálne účinky Božieho pôsobenia bez prítomnosti energetickej zložky, zdôvodňovanie indeterminizmu prostredníctvom prvkov deterministickej ontológie) a ukazuje hranice, ktoré sa mu nepodarilo prekročiť.

Predmetom druhej kapitoly monografie je Peacockova koncepcia Božej činnosti, ktorá má mnohé styčné body s Polkinghornovým prístupom.⁴ Aj Peacockova platforma je prírodovedná, ale na rozdiel od Polkinghorna sa venoval fyzikálnej biochémií. Jeho epistemologickým východiskom je kritický realizmus a presvedčenie, že veda môže vytvoriť čisto sekulárny, prirodzený a autonómny opis vesmíru, života a človeka, bez akejkoľvek participácie Boha. Problém narastajúcej komplexnosti štruktúr a procesov vo vesmíre sa Peacockske usiloval riešiť odkazom na kreatívnu interakciu medzi náhodnosťou a nutnosťou, ktorá stimuluje prvky systému do samoorganizácie smerom ku komplexnejším štruktúram. Hlavná časť tejto kapitoly sa však zaoberá Peacockovým panenteistickým modelom vzťahu medzi Bohom a svetom. Je to pokus udržať pokope chápanie Božej transcencie s chápaním jeho prítomnosti vo svete, so svetom a za svetom (s. 57). V tomto stanovisku síce Boh transcenduje svet a prevyšuje všetky prírodné procesy, je však rovnako imanentne prítomný vo svete, prenikajúc všetky jeho štruktúry a procesy. Božia imanentnosť vedie Peacocka ku presvedčeniu, že celý systém prírodných udalostí je Božou činnosťou. Vzhľadom na túto imanentnosť môže Boh pôsobiť na svet v jeho totalite prostredníctvom pôsobenia *celok – časť* vplyvu. Peacockske tak vytvára model Božieho pôsobenia, v ktorom sú procesy odhalené prírodnými vedami samy osebe Boh činný ako Stvoriteľ a nie je potrebné hľadať Boha ako nejaký druh dodatočného vplyvu alebo faktora pridaného ku procesom odohrávajúcim sa vo svete. Aj tento model sa však pri jeho aplikácii na teológiu stretáva s problémami, najvýznamnejším medzi nimi je strata eschatologickej istoty.

Tretia kapitola recenzovanej monografie približuje Barbourovu koncepciu vzájomného vzťahu vedy a náboženstva, s dôrazom na jeho model Božej

3 Porov. KARABA, M.: *Filozofické implikácie kvantovej teórie vo filozofii prírody*. Trnava : Dobrá kniha, 2009, s. 165–173.

4 Základom tejto kapitoly sa stala autorova štúdia KARABA, M.: Peacockov panenteizmus ako odpoveď na problém Božej činnosti vo svete. In: *Teologický časopis*, roč. VII, 2009, č. 2, s. 51–62.

činnosti vo svete. Podľa Barboura prichádzajú vedecké aj náboženské modely do tesného kontaktu, a to najmä v súvislosti s problémom zmyslu a s otázkou reality. Karaba v tejto súvislosti analyzuje základné štruktúry a mechanizmy vedy, pričom tak nadväzuje na svoju predchádzajúcu prácu.⁵ Pri samotných modeloch Božieho pôsobenia sú Barbourovým východiskom rozmanité teologické modely obsiahnuté v Biblii. Preto v ďalšej časti nachádzame podrobné predstavenie týchto modelov, ale aj ich analýzu a kritiku. Záver tejto kapitoly obstaráva rozbor procesuálnej filozofie ako potenciálneho východiska dialógu medzi vedou a náboženstvom. Práve procesuálne myslenie je podľa Barboura dobrým východiskom na prekonanie problémov spojených s tradičným „vládovským“ modelom Boha. Procesuálne myslenie je totiž v súlade s evolučným chápaním prírody ako dynamického procesu vznikania a vývoja, berie do úvahy funkciu náhodnosti a neurčitosti v prírode a do celkového vývoja zahŕňa aj smrť, boj a bolesť.

Na záver možno konštatovať, že hlavný prínos recenzovanej monografie spočíva v prehľadnom priblížení troch vybraných koncepcií riešenia problému Božieho pôsobenia vo svete, ktoré autor kladie vedľa seba, navzájom ich porovnáva a potom kriticky posudzuje. V závere Karaba konštatuje, že všetky tieto modely, ktoré možno zaradiť do integračného prístupu k dialógu medzi vedou a náboženstvom, sú mimoriadne úspešnými projektmi (s. 101). Aj keď analýza ukázala, že niektoré ich časti ostávajú problematické (nejasné vymedzenie indeterminizmu, možnosť neenergetického vstupu do prírodného diania, problém lokalizácie Božieho pôsobenia) a niekedy sa javia ako nie úplne kompatibilné s kresťanským učením (eschatologická istota spásy, niektoré aspekty procesuálneho myslenia), predsa ich autor vníma ako inšpiráciu pre hlbšie pochopenie tajomstiev viery v kontexte poznatkov prírodných vied. Takto chápaný model Božieho pôsobenia vo svete berie vážne tak zjavenie, ako aj poznanie reality, ktoré nám prináša veda. Základom takéhoto postoja je rešpektovanie integrity stvoreného poriadku, transcendentnosti Boha a Božieho zámeru utvoriť slobodné bytosti, ktoré sú pozvané do osobného vzťahu lásky a dôvery.

Vzhľadom na interdisciplinárnosť predloženej publikácie a fakt, že obsahovo spája filozoficko-teologické implikácie s poznatkami fyziky, kozmológie a biológie, ju možno odporučiť tak členom prírodovednej, ako aj humanitnej komunity. Svojich čitateľov si však určite nájde aj medzi ľuďmi, ktorí sa nepohybujú v akademických kruhoch, ale zaujímajú sa o interakciu náboženskej viery, špeciálne kresťanstva, s obrazom sveta, ktorý nám ponúka súčasná prírodoveda. Existujú totiž určité aspekty Božej činnosti, ktoré sme schopní lepšie poznať práve prostredníctvom kritickej interakcie a dialógu tých dvoch oblastí ľudského poznania. Kniha sa tak stáva pozvánkou interpretovať fenomény sveta aj z náboženskej perspektívy, ktorá predpokladá jeho závislosť od

5 Porov. KARABA, M.: *Vedecký pokrok ako filozofický problém*. Warszawa : Wydawnictwo Rhetos, 2012.

transcendentného zdroja, a vstúpiť tak do vzťahu s týmto transcendentným zdrojom všetkého.

Mgr. Viktor Binder
Teologická fakulta Trnavskej univerzity
Kostolná 1, P. O. Box 173
814 99 Bratislava